

הקדמה

בשבח והודיה לה' יתברך אנו מגישים בזאת לקהל לומדי התורה ומבקשיה
מהדורה חדשה של סדרת 'אוצר לקוטי שיחות - עם ביאורים'.

במהדורה חדשה זו כונסו יחדיו שש השיחות שנבחרו לכל פרשה ומועד, ושהיו
עד עתה מחולקות לשתי סדרות. כאן רוכזו השיחות של כל חומש בכרך לעצמו,
וכך יש לפנינו חמישה כרכים על פרשיות התורה וכרך שישי על המועדים. עוד
חידוש במהדורה זו הוא הביאורים שנוספו בסוף השיחות.

שלושים ותשעת כרכי ה'לקוטי שיחות' של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
הם מים שאין להם סוף, שפע ביאורים ורעיונות בכל חלקי התורה. אך דווקא
בגלל השפע הרב בכמות ובאיכות, רבים הם המתקשים למצוא לעצמם נתיב
בים גדול ורחב זה, אם מתוך קושי למצוא נקודת התחלה ואם מתוך יראת
ההיקף העצום.

קיבלנו עלינו את המשימה לנסות להתגבר על קשיים אלו, ולהגיש לפני
הציבור התורני טעימה ראויה מה'לקוטי שיחות'. לשם כך בחרנו לכל פרשה
ומועד שש שיחות. השיחות שנבחרו מייצגות שלושה תחומים כלליים שבהם
עוסקות השיחות שב'לקוטי שיחות':

א. פשוטו של מקרא - שתי שיחות העוסקות בתחומים הקרובים לפשוטם
של דברים (בסוג זה נכללות רבות מהשיחות הנפלאות המבארות את
פירוש רש"י על התורה בדרך 'פשוטו של מקרא', בשיטה הייחודית שסלל
רבנו);

ב. חסידות בפרשה - שתי שיחות המבארות עניין מענייני הפרשה או המועד
בדרך החסידות ופנימיות התורה;

ג. סוגיא בפרשה - שתי שיחות המבארות נושא עיוני, בגמרא או בהלכה,
מענייני הפרשה או המועד.

חשוב לציין שהשיחות כולן הן כתלמוד הבבלי, הבלול מכל חלקי פרד"ס התורה: בכל שיחה העוסקת בביאור הפשט או צוללת לעומקה של סוגיא - יש גם ביאור על פי חסידות, וכן להפך. ובכל זאת, על-פי רוב ניתן לחלק את השיחות לשלושה סוגים אלו על-פי עיקר העניין הנדון בהן.

• • •

עמל רב השקענו בתרגום ללשון הקודש של השיחות שהופיעו במקורן באידיש (כשני שלישי מהסדרה הנוכחית). הקפדנו על תרגום נאמן למקור - גם במקומות הקשים השתדלנו שלא לשנות, לא לעבד ולא לקצר, אלא להשאיר את הדברים "בלשון הרב". השינויים היחידים שביצענו הם פתיחת מאות ראשי-תיבות ותיקון טעויות דפוס מוכחות.

עם זאת כמובן שהתרגום הוא על אחריות המערכת בלבד.

כדי להקל על הלומד, הוספנו לפני כל שיחה פתיח, ולאחר כל שיחה - סיכום ממצה וביאורים במקומות הנצרכים.

• • •

חידושה של מהדורה זו הוא בביאורים שנוספו במקומות הדורשים ביאור, הן מחמת מושגים קשים והן כשיש צורך לבאר את רצף השיחה. הביאורים מופיעים בסיום השיחה, לאחר הסיכום, וצויינו בתוך השיחה על-ידי הסימן:

השתדלנו לבאר בכל מקום הנצרך, אך ייתכן שהלומדים ימצאו דברים נוספים הדורשים ביאור. נשמח לקבל הערות ותיקונים כדי לתקן במהדורות הבאות. כתובת הדואר האלקטרוני לעניין זה, וכן לשאלות ולבירורים בעניינים הנידונים בשיחות, היא: beurimls@gmail.com

• • •

בחירת השיחות לסדרה זו נעשתה על-ידי צוות של תלמידי-יחמ"מ ומשפיעים. תרגום השיחות מאידיש ללשון הקודש נעשה על-ידי הרב צבי הירש שי' זלמנוב והרב נחום יצחק אייזיק שי' קפלן. כתיבת הפתיחים והסיכומים לשיחות נעשתה על-ידי הרב מנחם מענדל שי' קפלן. העבודה על הביאורים לשיחות נעשתה על-ידי הרב דוב בער שי' דלוון, הרב מנחם מענדל שי' קפלן והרב ישראל אריה לייב שי' רבינוביץ.

רצוננו להודות ל"ועד להפצת שיחות" על העמל הרב שהושקע על ידם בהכנת הסדרה המקורית.

ספריית מעיינותיך
תורת חב"ד לבני הישיבות

תוכן העניינים

מבוא 23

בראשית

א 31

"לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם" - כיצד ניתן להעלות על הדעת שהתורה תתעלם מסיפור בריאת העולם, שהוא שורש האמונה היהודית? • מה פשר הטענה "לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים" - וכי כיבוש ארץ במלחמה הוא בגדר גזל? • ביאור בפרש"י הראשון על התורה - על בסיס יסוד מחודש בגדר בעלותם של ישראל על ארץ-ישראל

ב 47

מדוע נזקק רש"י להיקש מיוחד כדי ללמוד שנאסר על אדם וחיה לאכול בשר - והרי זהו פשוטם של כתובים? • האם הותר לאדם הראשון לאכול בשר בעלי-חיים שמת מאליו? • מה עניין הרכב תזונתם של בעלי-חיים לסיפור מעשה בראשית? • כיצד מבטיחים יחס של כבוד מצד אומות-העולם? • ביאור יסוד שלטונו של האדם בבריאה - וההגבלות המוטלות על שלטון זה

ג 55

שלושה טעמים להתחלת התורה באות ב' ולא באות א' - ושלושה קשיים • אם יש סיבה לכך שהתורה פותחת דוקא באות ב' - מדוע שינו הזקנים בתרגום התורה ליוונית ופתחו באות א'? • ביאור שלושת הטעמים להתחלת התורה באות ב' - על יסוד דברי הגמרא בעניין "ברכו בתורה תחילה"

- 65 ד
- לשם מה נברא האור לפני כל שאר הנבראים, בשעה שאין בו עדיין כל תועלת? • מדוע גנז הקב"ה את האור שנברא ביום הראשון מיד לאחר בריאתו? • מה פשר דברי הזוהר ש"אור" בגימטריא "רז" - והרי מדובר לכאורה בשני מושגים מנוגדים? • שתי דרגות בגילוי תכלית הבריאה בעולם - במעשה הבריאה ובעבודת האדם
- 75 ה
- איך ניתן לומר שליקויי המאורות נגרמים ע"י מעשי בני-אדם - והרי מדובר בתופעות טבע שניתן אף לחשב מראש את זמן התרחשותן? • "עובדי כוכבים יחתו ואין ישראל יחתו" - מדוע צריכים הגויים לחשוש אם אינם עוברים על רצונו של הקב"ה? • ביאור מיוחדש בהגדרת ה"סימן רע" שבליקויי המאורות
- 83 ו
- במה תורם זיהוי מין המנחה שהביא קין להבנת "פשוטו של מקרא"? • אם קין הביא את מנחתו "מן הגרוע" - מדוע ציפה שתתקבל? • מדוע דחה ה' את מנחתו של קין רק לאחר שקיבל את אז של הבל? • פרשת קין והבל - היסוד לפסקי־דינו של הרמב"ם בעניין הקרבה "מן היפה המשובח שבאותו המין" • שתי דרגות באחדות האלוקית שבבריאה: אחדות המתעלמת מההתחלקות שבעולם ואחדות המשתקפת בהתחלקות זו עצמה
- נח**
- 91 א
- איך הספיק חלון אחד, או אבן טובה אחת, כדי להאיר תיבה גדולה המורכבת ממדורים נפרדים רבים? • מהי התועלת בקיומו של חלון - והרי המאורות שבתו כל ימי המבול? • "חלון" ו"אבן טובה" - שני שלבים בעבודת ה'
- 99 ב
- מדוע מצייין הכתוב במפורש "וערוות אביהם לא ראו" - והרי מובן שכשהלכו אחורנית לא היה ביכלתם לראות את ערוות אביהם? • מדוע מהווה ראיית רע באדם אחר הוכחה לכך שהרע קיים באדם עצמו - והרי ייתכן שראייה זו נועדה כדי לתקן את הרע שבחברו? • ביאור בתורת הבעש"ט בעניין אדם הרואה רע בחברו - על יסוד ביאור מיוחדש בקושיית הגמרא "ובאורייתא מי לא כתיב טמא"
- 107 ג
- כיצד מהווה ההתפתחות המואצת של חכמות העולם - הכנה לימות המשיח? • המחשת המושג "עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים" • עקרונות היסוד של המדע בימינו - ביטוי לאחדות הבורא • שלוש דרגות בניצול התפתחות המדע לעבודת ה'

- 115..... ד
- מדוע נאסר על בני נח לקבוע יום שבתון שבועי - וכי רצון התורה הוא למנוע מהם את האמונה בחידוש העולם? • האם חוסנו של העולם התגבר או נחלש בעקבות המבול? • כיצד משקפת הקשת בענן את כריתת הברית שלא יהיה מבול נוסף? • התקופה שלפני המבול והתקופה שלאחר המבול - הכנה לחיבור "עליונים" ו"תחתונים" במתן-תורה • ביאור מעמיק בעניין מקומו של יום השבת בבריאה
- 127..... ה
- מה פשר דברי רש"י "אילו היה בדורו של אברהם" - והרי אברהם חי ופעל חמישים ושמונה שנים בחיי נח? • לשם מה מתאר הרמב"ם את השתלשלות המאורעות שהביאו לידי התפשטות עבודת האלילים - תיאור שהוא לכאורה חסר משמעות הלכתית? • מדוע העדיף הרמב"ם את הגרסא "בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו" על הגרסאות האחרות? • שתי דרגות בשלילת עבודה זרה - מצד הכרח השכל ומצד הציווי האלוקי
- 141..... ו
- מדוע השמיט הרמב"ם את הטעם המובא בגמרא למצווה שלא להיבטל מפרייה ורבייה, וכתב במקומו טעם אחר? • מהו גדר מצווה זו - הרחבה של מצוות "פרו ורבו", או חיוב עצמאי? • מה מוסיף הציווי "פרו ורבו" שבפרשת נח על הציווי הזהה שבפרשת בראשית? • הגאולה לעתיד לבוא - תוצאה של קיום מצוות "פרו ורבו" ברוחניות

לך לך

- 151..... א
- מדוע אין רש"י מפרש את טעם בנייתו של המזבח השלישי, כשם שפירש את טעם בניית שני המזבחות הקודמים? • מדוע מדגיש הכתוב את בניית המזבח בעיר חברון דוקא? • שלושה מזבחות - כנגד שלוש פעולותיו של המזבח, שלושה סוגי קרבנות, שלוש פעולות בכל קרבן, שלוש דרגות בעבודת ה' ושלושה בתימקדשות
- 163..... ב
- מדוע נשארה במקומה האות רי"ש בשמו של אברם גם אחרי שינוי השם לאברהם, בעוד היו"ד בשמה של שרי הושמטה ושולבה בשם אחר? • האם תרעומת של אות מהווה הצדקה להשארתה בשם שהיא אינה תורמת למשמעותו? • מה משמעות הדרשה "שרי - לי ולא לאחרים" - האם שרי היתה שרה על אברהם? • ההבדל בין השינוי בשמו של אברהם לשינוי בשמה של שרה - על יסוד דיוקים בלשון רש"י
- 173..... ג
- מדוע פותחת התורה את סיפור מאורעות חיי אברהם בציווי "לך לך מארצך" - מבלי לספר דבר על אישיותו, על צדקותו ועל עבודתו את בוראו במשך השנים שקדמו לכך? • כאשר מקרבים יהודי לדרך התורה - האם יש לגשת מייד לקיום המצוות בפועל, או שמא יש להקדים לכך תקופת לימוד והכשרה? • הפתיחה בציווי "לך לך" באה ללמדנו את יסוד הקשר של אדם מישראל אל הקב"ה

181..... ד
 מדוע לא מל אברהם אבינו את עצמו עד שנצטווה על כך במפורש? • מדוע נבחרה דווקא מצוות מילה לשמש כ"מעשה אבות סימן לבנים"? • ההבדל בין המצוות שקיימו האבות ובין המצוות שאנו מקיימים לאחר מתן-תורה • שלושה מרכיבים במצוות מילה ומשמעותם בעבודת האדם

191..... ה
 שני גדרים בנתינת ארץ-ישראל לבני-ישראל - גדר מתנה וגדר ירושה • הבעלות על הארץ וקדושת הארץ - שתי חלויות שונות שהתרחשו בשני זמנים שונים • יישוב מחודש לקושיית ה"כסף משנה" על דברי הרמב"ם בעניין החילוק בין "קדושה ראשונה" ל"קדושה שנייה"

203..... ו
 האם הדין שמילה דוחה שבת הוא דין בהלכות מילה, דין בהלכות שבת, או דין שמקורו נעלה משניהם? • מדוע אין חוששים שמא המילה תיכשל וחילול השבת יהיה לחינם? • כיצד נימול אברהם ביום-הכיפורים - והרי מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ויום-טוב? • שלושה מקורות לכך שמילה דוחה שבת - כנגד שלוש דרגות במצוות מילה עצמה

וירא

215..... א
 מדוע המתין הקב"ה עד היום השלישי למילתו של אברהם, ולא בא לבקרו קודם לכן? • מדוע ביקש אדמו"ר הזקן מהפקיד לעצור את הספינה לשם אמירת "קידוש לבנה", ולא עצר אותה בעצמו? • האם ראוי למצוא דרך להתחמק מקשיים שקיום מצוה כרוך בהם? • ביאור והוראה בעניין האופן הראוי לקיום המצוות

225..... ב
 מדוע המטיר הקב"ה גפרית ואש רק על סדום ועל עמורה, ואילו אדמה וצבויים נהפכו בלבד? • "זעקת סדום ועמורה כי רבה" - מדוע רק סדום ועמורה ולא אדמה וצבויים? • ההבדל בין סדום ועמורה לאדמה וצבויים - בדומה להבדל בין דור המבול לדור הפלגה • סדום ועמורה ואדמה וצבויים - "אורות דתוהו" ו"כלים דתיקון"

233..... ג
 מה התועלת בכך שאברהם אילץ את אורחיו לברך "למי שאמר והיה העולם" - איזה ערך יש לאמירה כפויה שאין בה כוונה? • מדוע משתמשת בתיקהול בדברי נזיפה כדי לעורר את הבריות לעסוק בתורה, ואינה פונה אליהם בדברים חיוביים? • מה פשר דברי ר' אלעזר ברבי שמעון "כמה מכוער אותו האיש" - וכי לא ידע שגם הוא יציר כפיו של הקב"ה? • האם ומתי יש מקום ליחס נוקשה כאמצעי להשפעה חיובית

- 243..... ד
- מדוע היתה איימיתו של אברהם בנסיון העקדה (הנסיון האחרון והקשה מכולם) מובילה למסקנה "אין ממש בראשונים"? • מהו המיוחד בעקדת יצחק - והרי במשך כל הדורות מסרו יהודים את נפשם על קידוש השם? • מה ייחודה של מסירות הנפש היהודית לעומת גויים שהקריבו את חייהם למען מטרה נעלה בעיניהם? • ביאור מעלתה של עקדת יצחק - פתיחת הצינור למסירות-נפש אמיתית
- 251..... ה
- מדוע משמיט הרמב"ם את הוכחת הגמרא לכך ש"גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני שכינה", ומביא במקומה הוכחה לאיברורה מפסוק אחר? • לאחר שהתברר ששלושת האנשים היו למעשה מלאכים - האם אברהם נכשל בעזיבת פני השכינה שלא לצורך? • ביאור הלכה תמוהה ברמב"ם על-פי יסוד מחדש במצוות הכנסת אורחים
- 261..... ו
- אם אין חובה מן התורה לחנך את הקטן ולהכינו לקיום המצוות בגדלותו - כיצד יוכל לקיים את המצוות לכשיגדל ויתחייב בהן? • כיצד אומרים חז"ל שאברהם אבינו עבד את הקב"ה "יומין שלימין" - והרי חסרו בעבודתו שלוש השנים הראשונות? • חידוש הלכתי בדין חיוב קטן שהגדיל במצוות

חיי שרה

- 271..... א
- מדוע שינה אליעזר מלשונו של אברהם, שאמר לו "ישלח מלאכו לפניך", ואמר במקום זאת "ישלח מלאכו אתך"? • מדוע הוסיף אליעזר את המלים "והצליח דרכך" שאינן מופיעות בדברי אברהם? • מניין נבע בטחונו של אברהם בהצלחת שליחותו של אליעזר - והרי הדבר תלוי בבחירתה של האשה? • ביאור מחדש במאמר חז"ל "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים"
- 281..... ב
- מדוע מונה רש"י את שלושת הניסים שהתרחשו באהלה של רבקה בסדר שאינו תואם לא את סדרם במדרש ולא את סדר המלים בכתוב? • מדוע משמיט רש"י את הנס הרביעי המוזכר במדרש - "דלתות פתוחות לרווחה"? • מדוע התרחש הנס "נר דלוק מערב שבת לערב שבת" רק בהדלקת הנרות של שרה ורבקה, ולא בזו של אברהם? • מקור מדברי רש"י לחינוך ילדות קטנות במצוות הדלקת נרות שבת
- 293..... ג
- מדוע נקראת הפרשה בשם "חיי שרה", בשעה שהנושא המרכזי בה הוא פטירת שרה והאירועים שבאו בעקבותיה? • אם היה אברהם יכול ליטול את מערת המכפלה "מן הדין" - מדוע טרח והשתדל לרוכשה תמורת תשלום? • עיקר עבודתה של שרה - שימור ייחודו של עם ישראל לגבי אומות העולם • השתקפות חייה של שרה בשלושת סיפורי הפרשה - בשתי דרגות של עומק

305..... ד

במה התייחדו אליעזר, משה ושלמה, שדוקא הם זכו שתפילתם תיענה מיד? • מדוע נענתה תפילתו של אליעזר "טרם כילה לדבר", ואילו תפילותיהם של משה ושלמה - רק לאחר גמר התפילה? • ההבדל בין "קרוב לשכינה" ל"מודבק בשכינה" • שלושה אופני גילוי שכינה - בבית-המקדש, בנבואה ובתורה

317..... ה

חקירה בעניין הערים שניתנו ללויים: האם הן נמצאות בבעלותם, או שהן בגדר "ערים לשבת" בלבד? • שני דינים בקליטת עיר מקלט - מדין עיר מקלט ומדין ערי הלויים • ההבדל בין בעלותם של הלויים על חברון ובין בעלותם על שאר ערי המקלט • בעלותם של בניישראל על חברון - בעוצמה רבה יותר מבעלותם על שאר חלקי הארץ

327..... ו

מדוע נעצרת הפטרת פרשת חיי שרה באמצע מהלך המאורעות, ואינה מסיימת בתיאור משיחת שלמה ועלייתו על כסא המלוכה? • מדוע מייחסים חז"ל חשיבות למשיחתו של שלמה - משיחה שנועדה רק "כדי לסלק המחלוקת"? • "להודיע לכל שזהו מלך לבדו" - במלכות בית דוד בלבד • ביאור מחודש בעניין משיחת שלמה למלך כהשלמת ייסוד מלכות בית דוד

תולדות

339..... א

לשם מה היה צורך בפעולה מיוחדת של הקב"ה ("מה עשה הקב"ה") כדי ליצור דמיון בין יצחק לאברהם - והרי גם בדרך הטבע דומה הבן לאביו? • כיצד ניתן להפיץ את המעיינות חוצה ללא הגבלות - והרי אפילו לגבי לימוד הנגלה שבתורה נאמר "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי"? • ביאור עומק טענתם של "ליצני הדור" ותגובתו של הקב"ה

351..... ב

מדוע צריך רש"י לחפש סיבות לפגיעה בראייתו של יצחק - והרי לכאורה הסיבה לכך מפורשת בכתוב: "ויהי כי זקן יצחק"! • מדוע הוצרך הקב"ה להכהות את עיניו של יצחק כדי שיעקב יוכל לקבל את הברכות - והרי יכול היה לגלות ליצחק שעשו רשע? • שלושה פירושים, שלושה קשיים ושלושה יתרונות

359..... ג

איך ייתכן ש"תולדות יצחק" הם בעיקר עשו ובניו ולא יעקב?! • מדוע זכה ראשו הכרות של עשו הרשע להיקבר בחיקו של יצחק? • אם רק ישמעאל עשה תשובה ולא עשו - מדוע נחשב עשו כ"ישראל מומר", ואילו ישמעאל אינו נחשב כחלק מעם ישראל כלל? • יסוד ההבדלים בין עשו לישמעאל - דרכי העבודה השונות של אברהם ויצחק

- 371..... ד
- איך ייתכן שלצדיק כיצחק, שהיה בבחינת "מרכבה" לרצון העליון, נולד בן בעל משיכה טבעית לעבודה זרה? • מדוע התקוטט עשו עם יעקב על "נחלת שני עולמות" - וכי מה חפץ לעשו הרשע בעולם הבא? • יעקב ועשו - "החסידי המעולה" ו"הכובש את יצרו" • "איש יודע ציד איש שדה" - למעליותא
- 383..... ה
- כיצד מלמדת השאלה "היאך מעשרין את המלח ואת התבן" על דקדוק במצוות - והרי לכאורה אין היא מלמדת אלא על עם-ארצות? • ביאור השינוי בין לשון רש"י ללשון המדרש - ע"פ מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בגדר המעשר שנתן אברהם אבינו למלכי-צדק
- 393..... ו
- מה הקשר בין שלוש בארותיו של יצחק לשלושת בתי-המקדש? • מדוע חייבות הנשים להשתתף בבניין בית-המקדש - והרי מדובר במצווה שהזמן גרמא, שכן היא חלה רק ביום ולא בלילה? • אם מעלת בית-המקדש היא בנייתו עלידי מעשה **האדם** - מדוע דווקא בית-המקדש השלישי, שבנייתו היא עלידי **הקב"ה**, יזכה לקיום נצחי? • ביאור מעמיק במעלת בית-המקדש השלישי - מעשה ידיהם של צדיקים, ועם זאת מעשה ידיו של הקב"ה

ויצא

- 407..... א
- מדוע מפרש רש"י את קיפול הארץ תחת יעקב כרמז לכיבוש הארץ בעתיד עלידי בניו, ולא כהפגנת בעלותו של **יעקב עצמו** על הארץ? • מדוע צריך הקב"ה לחולל נס כדי לרמוז על מאורע עתידי, במקום להודיע עליו ליעקב במפורש? • ביאור השינויים בין פירוש רש"י לדברי הגמרא והמדרש
- 417..... ב
- כיצד נשא יעקב לאשה שתי אחיות - בניגוד לציווי התורה "ואשה אל אחותה לא תקח"? • גדר קיום המצוות של האבות לפני מתן-תורה ביחס לקיום מצוות בני נח • קיום הידורים וחומרות - לא על חשבון טובתם של אחרים
- 427..... ג
- מדוע הגן יעקב על ראשו בלבד, ולא על שאר חלקי גופו? ומדוע דווקא באמצעות אבנים? • מדוע צריכה דוקא "האבן הזאת" להפוך ל"בית אלוקים"? • לשם מה הטיל הקב"ה על בניישראל את דאגות הגלות והפרנסה, המקשות על קיום התורה והמצוות? • הוראות בעבודתו של כל אדם מישראל ממאורעות מסעו של יעקב לחרן

- 433..... ד
 מדוע מקדים הכתוב בפרשתנו את הצאן לשאר הנכסים, ואילו בפרשת וישלח - מקדים "שור וחמור" לצאן? • פרשת תולדות ופרשת ויצא - בחינת "הוא לי לאב ואני לו לבן" ובחינת "הוא לי לרועה ואני לו לצאן" • משמעותה של מכירת הצאן ורכישת נכסים אחרים - בעבודת האדם לקונו
- 443..... ה
 מדוע פותחת המשנה את סדר התפילות בתפילת שחרית - בניגוד למשנה העוסקת בהלכות קריאת שמע, הפותחת בקריאת שמע של ערבית? • שני דינים בתפילה: בקשת צרכיו - עצם ה"חפצא" של תפילה; עבודה שבלב - מצב ה"גברא" בשעת התפילה • "בקדשים הלילה הולך אחר היום" ו"במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה" - בעבודת הבורא
- 451..... ו
 מה פשר דברי רש"י "לפי שכהו עיניו... ויצר הרע פסק ממנו" - וכי עיוורים אינם חוטאים? • מדוע הזיק עשן ההקטרה רק לעיניו של יצחק, ולא לעיניהן של נשי עשו עצמן? • מדוע לא מצינו תנאים ואמוראים אחרים, מלבד רב יוסף, שחגגו את הגיעם לגיל שישים - הגיל שבו נפטרו מעונש כרת? • מעלת עיוורונם של יצחק ושל רב יוסף - "טהור עיניים מראות ברע"

וישלה

- 463..... א
 כיצד הבטיחה נכונותו של יעקב להילחם בעשו את הצלתו הוודאית של "המחנה הנשאר"? • מדוע פתח יעקב תחילה בהכנות למלחמה ורק לאחר-ימכן התפלל? • "התקין עצמו" - הכנה נפשית הכוללת התגברות על נטייה טבעית • שלוש הפעולות שעשה יעקב - "מעשה אבות סימן לבנים" לדרכי ההתמודדות עם הגלות
- 475..... ב
 איך ייתכן שדין "בן י"ג למצוות" נלמד דוקא מהכתוב "ויקחו שני בני יעקב... איש חרבו", המתאר מעשה בלתי-רצוי? • אם פעולתם של שמעון ולוי היתה כה בלתי-ראויה בעיני יעקב אבינו - כיצד רמז יעקב עצמו בדבריו לכך שהקב"ה סייע להם ותמך במעשיהם? • ביאור גדר מצות צדקה ומצות כיבוד אב לגבי בני נח - על בסיס חילוק יסודי בין שבע מצוות בני נח ובין המצוות שנצטוו בהן ישראל
- 489..... ג
 פירוש המגיד ממעזריטש על דברי רש"י "מלאכים ממש" - "צוואה" לעבודת ה' בדרך החסידות • שני אופנים בהתגלות הנשמה בגוף - במקביל לשני דרכי העבודה: "כל מעשיך יהיו לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו" • מדוע לא הרגיש אדמו"ר הזקן את טעם המאכל? • "פוצו מעיינותיך חוצה" - בתורה ובאדם

- 501..... ד
 מדוע נקבע הזכר לנס הצלת יעקב מ"שרו של עשו" באיסור אכילת גיד הנשה - פרט קטן ושולי מהמאורע? • האם יש הבדל בין השגחתו של הקב"ה על בני ישראל להשגחתו על שאר הברואים? • מצוות גיד הנשה - הוראה על עומק השגחתו של הקב"ה על ישראל
- 511..... ה
 מדוע מביא הרמב"ם רמז לטומאת עבודה זרה ממדרש בלתי-מצוי, ולא מהאסמכתאות המפורשות במשנה ובגמרא? • גדר טומאת ע"ז - חלות טומאה על ה"חפצא" או הרחקה על ה"גברא"? • מטרת בריאת האפשרות לע"ז בעולם - כדי ששלילת הע"ז וביטולה תהיה ע"י מעשה בניישראל
- 519..... ו
 מדוע רומזת התורה לכך ש"חתן מוחלין לו כל עוונותיו" דווקא בסיפור נישואיו של **עשו הרשע**? • שלוש שיטות בעניין מחילת עוונותיו של חתן - במקביל לשלושה טעמים לתענית חתן וכלה, ולשלוש שיטות בעניין כפרת יום-הכיפורים • הבוחר לעסוק בהפצת התורה ובחיאוק היהדות - "מוחלין לו על כל עוונותיו"
- וישב**
- 531..... א
 מדוע נדרש רש"י ליישב בפרשתנו קושי שעתידי להתעורר רק עם לימוד ספר שופטים? • מדוע בוחר רש"י רק בתירוץ השלישי שבגמרא, ומתעלם משני התירוצים הראשונים? • מהו הצורך להדגיש בפני תמר שיהודה "עולה תמנתה" ואינו יורד אליה? • ההוראה מדברי רש"י - עצירת העלייה סופה ירידה
- 539..... ב
 מדוע רומז הכתוב לכך ש"שם שמים שגור בפיו" רק בפסוק העוסק בפוטיפר, ולא בפסוק העוסק בשר בית הסוהר? • שני אופני הצלחה אלוקית - הצלחה בפעולות טבעיות והצלחה למעלה מגדר הטבע • שתי דרגות בעבודת ה' מתוך ביטול - "עבד" ו"אסיר" • שני אופני ההצלחה בפרשת המאסר והגאולה ב"ט כסלו
- 549..... ג
 מדוע ביקש יעקב "לישב בשלווה בעולם הזה" - והרי עולם הזה נועד לעבודה ולא לישיבה בשלווה? • "שלום רב לאוהבי תורתך" - מדוע "לאוהבי" ולא "ללומדי"? • מדוע "תורתך" ולא "מצוותיך"? • שני צדדים מנוגדים בטעמי המצוות ובשכר המצוות • דרגת הביטול הנעלית ביותר - לא כעבד המקיים מצוות המלך אלא כמלך עצמו • ביאור עומק בחינת ה"שלווה" שאותה ביקש יעקב, ואף קיבל - רק לאחר ש"קפץ עליו רוגזו של יוסף"

561..... ד

מדוע מי ש"מים אין בו" בהכרח ש"נחשים ועקרבים יש בו"? • מדוע צריך לימוד התורה להיות בדיבור דוקא? • "בתחילה היה משה לומד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה" - והרי גם לפני מתן־תורה למדו האבות תורה, ולא מצינו שהיו שוכחים את לימודם? • עיקר מהותו של לימוד התורה - הקשר עם נותן התורה

571..... ה

מחלוקת רש"י והרמב"ן בפירוש הכתוב "נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה" - תלויה במחלוקת הראשונים בדין "יעבור ואל ייהרג" • לשם מה העמיד יוסף את עצמו בסכנה, אם בלא־הכי ציוויו של אביו לא יתקיים? • כיצד הותר לחשמונאים לסכן את עצמם ולצאת למלחמה חסרת סיכוי ביוונים? • המשותף לפרשת וישב ולימי החנוכה - מסירות־נפש ללא חשבונות

581..... ו

כיצד דנו את תמר עליפי דין שרפת בת כהן - והרי דין זה חל רק על בת כהן ארוסה או נשואה, ואילו תמר היתה פנויה? • כיצד יכול היה יהודה להמשיך לחיות עם תמר - והרי היתה שומרת יבם לשלה, ובנוסף לכך היתה כלתו? • "הוציאוה ותישרף" בפנימיות העניינים - התעוררות הנשמה באש האהבה לקב"ה • ביאור בדרך הפשט, בדרך ההלכה ובפנימיות התורה - על יסוד הזכרת שמו של בעל המאמר, אפרים מקשאה משום ר' מאיר

מ ק ץ

595..... א

כיצד לא עלה בדעתם של החרטומים פתרונו של יוסף, שהוא קרוב למשמעותו הפשוטה של החלום הרבה יותר מפתרונותיהם שלהם? • מדוע יעץ יוסף לפרעה לאגור מזון לשנות הרעב - והרי הוא התבקש לפתור חלום ולא להתערב בהנהגת המלוכה? • ביאור החכמה המיוחדת שבפתרונו של יוסף לחלומות פרעה

605..... ב

מדוע לא שלח יוסף להודיע לאביו שהוא עודנו חי? • האם החרם שהחרימו השבטים שלא לגלות יוסף חי חל על הכל, או רק על המשתתפים בו? • כיצד שיתפו השבטים את הקב"ה בחרם - וכי מניין ידעו שהקב"ה מסכים לכך? • ביאור מהותו של החרם שהחרימו השבטים בשיתופו של הקב"ה, והדרך שבה בוטל לבסוף החרם

613..... ג

מדוע מאריכה התורה כליכך בסיפור חלומות פרעה? • הנסיונות שיהודי נתקל בהם בעבודתו - מקורם הוא בו עצמו • קבלת השפעה ללא השקעה - מקורה בצד ה"לעומת זה" • שני הבדלים בין חלומות יוסף לחלומות פרעה - סמל להבדל בין צד הקדושה לצד הקליפה

619..... ד

איך ייתכן שבה בשעה שאחיו מודים באשמתם ומצדיקים עליהם את הדין, מצא ראובן לנכון להדגיש את צדקתו שלו לעומת אחיו שחטאו? • מדוע מאריך הרמב"ם בעניין בחירה חפשית דוקא בהלכות תשובה? • שני תנאים בתשובה: תשובה מבחירה, והכרה בכך שהחטא עצמו היה מבחירה

627..... ה

האם רק יוסף שמר את השבת לפני נתינתה - והרי כל השבטים שמרו את השבת, כשם ששמרו על שאר המצוות? • מעלת שבת על שאר המצוות: ה"חפצא" של שאר המצוות התחדש במתן-תורה, ואילו ה"חפצא" של שבת היה קיים מאז בריאת העולם • שתי דרגות בשבייתה: שבייתה ממלאכה - השבת כפי שניתנה לישראל; שבייתה מזיבור - השתקפות שבייתתו של הקב"ה

639..... ו

האם הכשיל יוסף את אחיו באכילת בשר נבלה? • האם גם השבטים קיימו את התורה עד שלא ניתנה, או שהיתה זו הקפדה של האבות בלבד? • מדוע הפגין יוסף כלפי אחיו יחס של קרבה? • הוראה בדרך המוסר מהתנהגותו של יוסף: אין לערב חומרות אישיות בהכנסת אורחים

ויגש

647..... א

מה פשר שאלתו של יוסף "העוד אבי חי" - וכי במה עסקו דבריו של יהודה ליוסף עד כאן, אם לא ביעקב ובהשפעה שתהיה להעדרותו של בנימין על חייו?! • "מהרו ועלו אל אבי... רדה אלי אל תעמוד" - לשם מה המהירות? • ביאור אריכות דבריו של יוסף אחרי התוודעותו אל אחיו

653..... ב

מדוע מוציא רש"י את הכתוב "אל תירא מרדה מצרימה" מידי פשוטו? • מדוע הצטער יעקב על היציאה לחו"ל דווקא הפעם, ולא בפעם הקודמת - בלכתו לבית לבן? • כיצד מועילה ההבטחה "לגוי גדול אשימך שם" להפיג צער זה? • רמז נפלא בלשון רש"י "אל תירא מרדה מצרימה - לפי שהיה מיצר": הצער על הגלות מעניק כוח להתמודד עם קשייה

663..... ג

מדוע לא נבנה בית המקדש במקום הגבוה ביותר, אלא מעט נמוך ממנו? • מדוע בכו יוסף ובנימין איש על צוואר אחיו, ולא איש על ראש אחיו? • מדוע בכה כל אחד על חורבן בית המקדש שבחלק אחיו - והרי לכאורה היה עליו לבכות על חורבן בית המקדש שבחלקו הוא? • בכי - רק כשאי אפשר לתקן

671..... ד

מדוע מפרש רש"י שהשלמת שבעים הנפש היתה ע"י יוכבד ולא ע"י יעקב? • מה פשר לשון המדרש "נתייחסו כל הזכרים ששים ושש" - והרי במספר זה כלולות גם דינה וסרח בת אשר? • מדוע מופיעים חלק מהמספרים בלשון נקבה, וחלקם - בלשון זכר? • ביאור יסוד המחלוקת בעניין השלמת שבעים הנפש - על יסוד שני אופנים בביאור תכליתה של גלות מצרים

687..... ה

חקירה בגדר שעבוד ערב: האם הערב עומד במקום הלווה, או משועבד לתשלום החוב בלבד • "כל ישראל ערבים זה בזה" - רק לעניין מצוות או גם לעניין חיובי ממוון? • שלוש דרגות באחדות ישראל - בהתאם לשלוש דרגות באחדות גוף הכולל איברים רבים • ביאור יסוד הערבות של יהודה על בנימין

699..... ו

האם יזדקק המלך המשיח למשנה למלך, דבר שלא מצינו כמותו בשאר מלכי בית דוד? • מדוע נוקטים חז"ל בשמות הרומאיים "קיסר ופלגי קיסר" ולא במקביליהם בלשון הקודש "מלך ומשנה למלך"? • שני צדדים בהנהגתו של מלך המשיח - מלך ומנהיג ישראל, ונשיא ומרביץ תורה • ביאור מחודש בדברי הגמרא בעניין "קיסר ופלגי קיסר"

ויחי

707..... א

מדוע לא הסתפק יעקב בהבטחתו של יוסף להעלות אותו ולקבורו בארץ ישראל, ודרש שיישבע לו? • מדוע הועלה ארונו של יעקב לארץ ישראל מיד, ואילו ארונו של יוסף נשאר במצרים עד הגאולה? • הכוח לבני ישראל לעלות ממצרים - בזכות ארונו של יעקב הנמצא מחוץ למצרים • דרישת כל יהודי בזמן הגלות - "ונשאתני ממצרים!"

715..... ב

כיצד עלה בדעתו של יעקב שבקשתו מיוסף לקבורו במערת המכפלה תגרום ליוסף לחוש תרעומת על כך שלא טרח לקבור שם את רחל - וכי חשד יעקב ביוסף ברגשי נקמה?! • תפקידה של עקרת בית יהודייה - לוותר על התעלות אישית למען ילדיה

723..... ג

מדוע צריך הכתוב לציין את שמות שני בניו של יוסף, הידועים לנו מכבר? • אם דרגתו הרוחנית של אפרים גבוהה מזו של מנשה - מדוע היה הבכור מנשה ולא אפרים? • "אפרים" ו"מנשה" כשני אבות־טיפוס של יהודים בתקופת הגלות • "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" - ברכה והבטחה לישראל בזמן הגלות

- 727..... ד
- איזו תועלת חשב יעקב להשיג באמצעות גילוי הקץ - והרי לכאורה הדבר היה מביא רק לייאוש ולנמיכות רוח? • מה עלה בגורלה של בקשת יעקב לגלות את הקץ - והרי בקשת צדיק אינה חוזרת ריקם? • ביאור מחלוקת הגמרא והמדרש אם הקץ נסתם גם מיעקב עצמו או נמנע ממנו רק לגלותו לבניו
- 737..... ה
- איך ייתכן שלאחר י"ז שנה בחברתם של יוסף ובניו חשש עדיין יעקב שמא יש פסול בקדושתם של בני יוסף? • מניין לרש"י שיוסף קידש את אסנת בקידושי שטר דוקא? • יסוד מחודש בעניין קיום המצוות של האבות: האבות קיימו רק את המצוות שלא נצטוו עליהן, ולא את המצוות שגדרן נתחדש רק ע"י הציווי
- 747..... ו
- מדוע בחר יעקב להמשיל את השבטים דווקא לחיות? • מה עניין זאב למכירת קדרות? • האם מוטב להקריב קרבנות בהזדמנות הראשונה, או שעדיף להמתין ולהקריבם רק לאחר שבית המקדש עומד על תלו? • שלושה שלבים בהכנה למצווה - "צבי קייץ", "ארי סבל" ו"שועל חנווני" • ביאור נפלא בשינויי הלשונות בין הבבלי לירושלמי ובין תרגום אונקלוס לתרגום יונתן - על יסוד הבחנה של הגאון הרוגצ'ובי

מבוא

לקוטי שיחות – זהו השם הבלתי־יומרני שבו בחר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע לכנות את יצירתו התורנית המרכזית, המונה ל"ט כרכים על סדר התורה והמועדים. סדרה זו מכילה למעלה מאלף ביאורים מקיפים ומרובי עמודים, גדושים בשפע של הערות, השוואות ומראי־מקומות, העוסקים בכל מקצועות התורה.

"שיחות" אלה – כפי שהן מכונות בפשטות – הן מבחר מתוך כמות בלתי־נתפסת של דברי תורה שנשא רבנו זי"ע במשך למעלה מארבעים שנות נשיאותו, במהלך "התוועדויות" שנערכו בשבתות ובמועדים ושנמשכו שעות ארוכות. מדי שבוע בשבוע נבחרה שיחה מסויימת על־ידי צוות תלמידי־חכמים, ולאחר עריכה נמסרה לידו הקדושה של רבנו זי"ע לשם הגהה מדוקדקת ועריכה סופית על ידו, שכללה הוספות רבות. ברבות הימים כונסו "ליקוטים" שבועיים אלה לשלושים ותשעה כרכים.

השיחות כוללות חידושים, עיונים וביאורים בעניינים שונים ומגוונים: מהם – חידושים על דרך הנגלה, המבארים עניינים סתומים בש"ס, ברמב"ם או בשולחן־ערוך ונושאי־כליו; מהם – ביאורי עניינים בפנימיות התורה, תורת הקבלה והחסידות, על־פי דרך חסידות חב"ד; מהם – ביאורים מהודשים בפירוש רש"י על התורה, על־פי הדרך החדשה שסלל רבנו זי"ע בלימוד "פשוטו של מקרא"; מהם – עיונים בדרך הדרוש והאגדה על מדרשי הפרשה והמועד; מהם – שימוש בענייני הפרשה או המועד לשם הפקת לקחים והנחיות להתמודדות עם העולם המודרני ואתגריו; ורובן ככולן של השיחות עוסקות ביותר מתחום אחד מאלו.

למותר להכביר מלים על גאונותו הכבירה של רבנו זי"ע המשתקפת מתוך השיחות, וזאת גם במובן הלמדני הקלאסי של המושג. רבות מהשיחות הן, למעשה, שיעורים העוסקים בחקירות למדניות מעמיקות. נציין כאן מספר דוגמאות אקראיות: חיוב ההסיבה בליל הסדר – האם הוא מצווה בפני־עצמה, אלא שזמן קיומה הוא בעת אכילת המצה ושתיית ארבע הכוסות, או שמא הוא תקנת חכמים המתייחסת לאופן קיום מצוות אכילת המצה ושתיית הכוסות עצמן (חג הפסח ה); דין תוספת שבת בכניסתה וביציאתה – האם הוא דין ב"חפצא" של הזמן, שחלה עליו קדושת השבת, או חיוב בהנהגת ה"גברא" בלבד, שעליו לשבות אז ממלאכה (יתרו ה); שיעור "כל שהוא" – האם הגדרתו היא שלא נאמר כאן שיעור, או שהשיעור הוא הכמות הקטנה ביותר האפשרית (תבוא ה); פדיון הבן – האם חלות החיוב היא מעיקרא על האב, או שמא המצווה היא על הבן, אלא שהאב פוטר אותו ממנה (כא ו); ההקפדה על נטילת לולב בסוכה – האם היא מדיני הישיבה בסוכה, שראוי לעשות בה כל דבר חשוב, או שיש בכך משום הידור בקיום מצוות נטילת לולב עצמה (חג הסוכות ד).

לקוטי שיחות

צדה השני של גאונות זו הוא פשטות, שכן חידושי הנפלאים של רבנו זי"ע מעוגנים היטב בפשוטם של דברים. הוא אינו מניח לחקירות המופשטות לברוח למחוזות מנותקים, אלא משתמש בהן כדי ליישב "דבר דבור על אופניו" (כלשון רש"י שהיה שגור על פי קדשו). פעמים רבות, לאחר שהברקה נפלאה שחידש רבנו זי"ע מאירה באור חדש את הסוגיא בש"ס, את ההלכה ברמב"ם או את פירוש רש"י על התורה – דומה על המעיין כאילו זהו פירושם הראשוני של הדברים, עד כדי תהייה כיצד עלה בדעתו לפרש את הדברים אחרת.

בערוגה זו צמחה הדרך החדשה שסלל רבנו זי"ע, כאמור, בלימוד פירוש רש"י על התורה. לא כאן המקום להרחיב במהותה של דרך זו, שעליה נכתבו כבר ספרים שלמים, אך יסוד הדברים הוא קביעתו של רש"י עצמו (בראשית ג, ה ועוד): "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא". מכאן מסיק רבנו זי"ע שרש"י לא כלל בפירושו דברים שנועדו להרחבת היריעה בלבד; כל פרט בדברי רש"י נחוץ להבנת "פשוטו של מקרא". אם הביא שני פירושים – אות הוא שבכל אחד ישנו קושי שאינו מתיישב אלא על-ידי חברו (לדוגמא: שופטים ב); אם הביא שלושה – מוצא רבנו זי"ע "צריכותא" כפולה ומשולשת, המראה כיצד כל אחד מהפירושים מיישב קושי הקיים בשניים האחרים (תולדות ב).

ולאידך גיסא: מאחר שפירוש רש"י נועד ליישב את "פשוטו של מקרא" – מן ההכרח שכל קושי העולה מפשט הכתובים יזכה להתייחסותו של רש"י, ואם הוא אינו עושה זאת – על כרחך שהדברים מובנים מאליהם, או מתיישבים על יסוד פירוש קודם של רש"י עצמו. כך מוצא רבנו זי"ע בדברי רש"י תשובות לתמיהות בסיסיות בפשט הכתובים, כגון: מה פשר שאלת יוסף "העוד אבי חי", לאחר שזה-עתה נאמר לו שהיעדרותו של בנימין עלולה להשפיע לרעה על חיי יעקב (ויגש א); מדוע לא עלו בדעתם של חרטומי מצרים הפתרונות הפשוטים והמתבקשים, לכאורה, שהציע יוסף לחלומות פרעה (מקץ א).

• • •

שיחותיו של רבנו זי"ע עוסקות, כאמור, במגוון נושאים; אך יחד עם זאת, דומה שניתן למצוא עקרונות מרכזיים השזורים כחוט השני בתורתו של רבנו זי"ע בכלל, ובסדרת "לקוטי שיחות" – בפרט. עקרונות אלה אינם חידושיו של רבנו זי"ע, ומקורם טהור בדברי גדולי ישראל בכל הדורות; אולם רבנו זי"ע בשיחותיו הקדושות פיתח אותם לכדי משנה סדורה ומעמיקה, ויישם בפועל ובשיטתיות כפי שלא עשה איש לפניו.

עקרונות אלו מיוצגים בשלושה ביטויים שהיו שגורים על פיו הקדוש של רבנו זי"ע ביחס לתורתנו הקדושה, ומופיעים מאות פעמים גם במסגרת "לקוטי שיחות": תורה אחת, תורת אמת ותורת חיים. שלושה ביטויים מוכרים וביסיים לכאורה, אך רבנו זי"ע מגלה בהם עומק לפנינו מעומק.

א. תורה אחת

בתורה קיימת, לכאורה, חלוקה לתחומים רבים ושונים זה מזה, שלכל אחד דרכי-לימוד משלו, כללים משלו וסגנון משלו: תורה שבכתב ותורה שבעל-פה; נגלה שבתורה ופנימיות התורה; פשוטו של מקרא ומדרשו; הלכה ואגדה; פשט, רמז, דרוש וסוד.

אך אין אלה חלקים שונים ונבדלים, אלא רבדים מקבילים של תורה אחת, תואמים זה לזה ומלוכמים זה בתוך זה. התורה אינה מפוצלת לחלקים, אלא היא מופיעה ומתפרשת בכל עולם לפי כלליו והגדרותיו: בעולמו של "בן חמש למקרא" היא מופיעה כ"פשוטו של מקרא", ונלמדת על-פי כללי הפשט; ואילו בעולמות הדרוש והרמז, למשל, מופיעים אותם עקרונות עצמם בלבוש של דרוש או רמז. בהתאם לכך, כל פירוש בדרך פשוטו של מקרא – יש לו מקבילות בדרך הדרש וההלכה; כל שיטה או דעה בנגלה שבתורה – יש לה מקור בפנימיות התורה.

עיקרון זה בולט כמעט בכל שיחה ושיחה ב"לקוטי שיחות". אין כמעט שיחה שעיסוקה מוגבל לתחום אחד בלבד. שיחה שעיקרה ביאור בש"ס או ברמב"ם – תסתיים בביאור מקביל בדרך הדרוש והחסידות; ולאידך גיסא, שיחה העוסקת בסוגיא אגדתית עשויה להתבאר על-פי יסודות למדניים מובהקים.

דוגמא מעניינת לשני הכיוונים מהוות השיחות סביב דין "בר מצרא", זכות הקדימה של השכן לרכישת הקרקע הסמוכה לו. בשיחה אחת (ואתחנן 1) מוכיח רבנו ז"ע כי הראשונים נחלקו בגדרה של זכות זו – האם מדובר בזכות קניינית ממשית של בן המצר בגוף השדה (ה"חפצא"), או שמא אין זו אלא חובה אישית המוטלת על הלוקח (ה"גברא") להעניק לו את זכות הקדימה. משם עובר רבנו לבאר שמחלוקת זו היא למעשה מחלוקת רעיונית בדבר מהותה והשפעתה של שכנות, על יסוד פירושים שונים במאמר חז"ל "אוי לרשע ואוי לשכנו, טוב לצדיק וטוב לשכנו". ואילו בשיחה אחרת (הג השבועות ד) פותח רבנו בוויכוח המדרשי הידוע בין המלאכים למשה מי מהם זכאי לקבל את התורה, ומראה כיצד כל הטיעונים והטיעונים-שכנגד מהווים למעשה דיון הלכתי מתמשך בסוגיית "בר מצרא".

דוגמאות נוספות: מחלוקת ראשונים בדין שור מועד שעבר לבעלות חדשה – מתורגמת בכל פרטיה לדרכים שונות בעבודת האדם הרוחנית מול ה"בהמה" שבקרבו (משפטים ה); חקירה למדנית בגדר שעבוד ערב (האם הוא עומד במקום הלווה, או משועבד לתשלום החוב בלבד) – מובילה לגישות שונות בעניין "כל ישראל ערבים זה לזה" (ויגט ה); חילוקי דינים בין המוכר דקל, המוכר פירות דקל והמוכר "דקל לפירותיו" – משתקפים בפרטי עבודת האדם לקונו המבוארים בספר התניא (בהרד).

הדבר בולט במיוחד בשיחות העוסקות ב"פשוטו של מקרא", שבהן מצוי לרוב שהביאור בדרך הפשט הופך לבסיס לביאורים מקבילים ברבדים אחרים בתורה – "עניינים מופלאים" בדרך הדרוש וההלכה, ואף "יינה של תורה" בדרך החסידות, כשפרטי הביאורים תואמים את הביאור בדרך הפשט.

כך, למשל, מראה רבנו כיצד הביאורים הדרושיים בעניין מות בני אהרן, שלפיהם מיתתם נגרמה ממעלתם הרוחנית ומגודל דבקותם בה', עולים בקנה אחד עם פשטות הכתובים, שלפיה הדבר בא כעונש על חטאם (אחרי ג); ביאור בפירוש רש"י על התורה בעניין קרבנותיהם של הבל וקין מוביל למקור מחודש לפסק דינו של הרמב"ם בדין "כל חלב לה'", שלפיו החיוב אינו להביא דווקא ממין משובח, אלא להביא את המשובח שבאותו המין (בראשית ו); מתוך דיון ארוך בהסברו של רש"י לצורת האפוד מסיק רבנו כי ישנה מחלוקת עקרונית בין רש"י לרמב"ם בגדר בגדי כהונה, מחלוקת הנושאת גם נפקאמינה הלכתית בדין כלאיים בבגדים אלו (תצוה ה); ביאור לשון

רש"י בעניין שאלת עשו "היאך מעשרין את המלח" מסתעף למחלוקת בין הרמב"ם לראב"ד בדיני מעשרות הנוהגים בבני נח (תולדות ה); דיון בדברי פשטני המקרא בעניין שבירת הלוחות נושא עמו מערכה למדנית בעניין ההבדל בין מזיק לגזלן (עקב ה).

הוא הדין בתחומים שונים שבכל רובד בפני עצמו: אם ישנם שני תנאים, אמוראים או פוסקים החולקים זה עם זה, גם בתחומים שונים ורחוקים זה מזה – תימצא נקודתן המשותפת של המחלוקות, הגישה העקרונית הכוללת העומדת בבסיס שיטתו של כל אחד מהחולקים (חלק משיחות אלו כונסו בכרך "אוצר לקוטי שיחות – לשיטתייהו"). בכך צועד רבנו זי"ע בדרכו של הגאון הרוגצ'ובי, שאף הוא נודע בשיטה זו של גילוי עקרונות משותפים המיושמים בתחומים רבים ושונים.

במסגרת זו ידועה המערכה, המתפרסת על-פני מספר שיחות (ביניהן: בא ה, מצורע ו), שבה מגלה רבנו יסוד משותף העומד בבסיס מחלוקת בית-שמאי ובית-הלל לאורך כל הש"ס: מי מכריע – ה"כוח" או ה"בפועל". היסוד לדברים מצוי כבר בספרי האחרונים (כפי שמציין שם רבנו), ורבנו מוסיף עליהם כהנה וכהנה. בסוגיא זו הכניס רבנו חידוש מהותי: אין הוא מסתפק במציאת הצד השווה לכל המחלוקות, אלא הוא עורך ביניהן "צריכותא", כשהוא מבאר אחת לאחת כיצד כל מחלוקת מוסיפה עומק והבנה בחילוקי השיטות העקרוניים.

גם במחלוקות שונות בין הבבלי לירושלמי מוצא רבנו יסוד עקרוני משותף: הבבלי מכריע בכל שאלה על-פי מצב הדברים בהווה, ואילו הירושלמי צופה פני עתיד (לדוגמא: ויחי ו, תבוא ד, יום הכיפורים ו).

ובדומה לכך במחלוקות תנאים ואמוראים אחרים: מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה באופן רקיחתו של שמן המשחה היא לשיטתם בדין שוכר, אם הוא כשומר שכר או כשומר חנים (תשא ב); מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא אם בניישראל ענו בשעת מעמד הר סיני "על הן ועל לאו לאו" או "על הן ועל לאו הן" – היא לשיטתם במחלוקת אחרת שלהם ביחס לאותו מעמד, אם בניישראל היו "רואין את הנראה ושומעין את הנשמע" או "רואין את הנשמע ושומעין את הנראה" (יתרו ד). לעתים מדובר אף במחלוקת משולשת: המחלוקת המפורסמת בין רבי יוסי הגלילי, רבי אליעזר ורבי עקיבא בעניין מספר המכות שלקו המצרים – יסודה במחלוקת ביניהם בעניין חומרת איסור חמץ (וארא ה). וכהנה רבות.

ב. תורת אמת

ידועים דברי חז"ל ביחס למחלוקות בתורה: "אלו ואלו דברי אלקים חיים". האמת שבתורה אינה מצטמצמת לעמדת הלכה למעשה בלבד, אלא היא רחבה דייה כדי לכלול בתוכה את כל הדעות והשיטות – גם אלו שלא נקבעה הלכה כמותן. כל אלו חלק מהתורה הן, ומאחר שהתורה היא "תורת אמת" – כולן בכלל אמת הן.

רבנו זי"ע בשיחותיו עומד רבות על עיקרון זה כביטוי מובהק לאמונה בקדושת התורה ובנצחיותה, ואף מייחס לו משמעות מעשית: אמנם ההלכה, במובנה הראשוני והפשוט, נקבעת על-פי דעה אחת; אך במישור הרוחני של "תיקון הדעות", שבו ניתן לקבל את הדעות השונות מבלי שתהיה סתירה ביניהן – כל דעה שהובאה בתורה אינה רק אמת, אלא גם בסיס והנחייה לעבודת הבורא.

כך, לדוגמא, שלוש דעות שונות בגמרא בשאלת הגדרתו של פסח שני ("רגל בפני עצמו", "תשלומין דראשון" או "תקנתא דראשון"), שההלכה היא בהכרח כאחת מהן בלבד, מתפרשות כפי רבנו (בהעלותך ג) כשלוש דרכים תקפות בעבודת התשובה של אדם לבוראו. אפילו לדעה שעליה נאמר בגמרא "ברותא היא" (ולגרסה אחרת: "בדוּתא היא") נותן רבנו מקום בעבודת האדם לבוראו (קרח ו).

רבנו ז"ע אף מוסיף ומרחיב את תחולתו של עיקרון זה מעבר למקובל בדרך־כלל: לא רק דעות שנקטו בהן תנאים ואמוראים, אלא גם דעה שהובאה כאפשרות ונדחתה, "הוה אמינא" בלבד – מאחר שהוזכרה בתורה, אף היא בגדר "תורת אמת" היא (אמת הניתנת ליישום במישור הרוחני בלבד, כמובן).

כך, למשל, סדרת שאלות ששאלו "אנשי אלכסנדריא" את רבי יהושע בן חנניה בדיני טומאת מת – שאלות המכונות בגמרא "דברי בורות" – הופכת בסיס למערכה למדנית רבת־שלבים בגדרי דין טומאת מת, כשכל שאלה היא נדבך נוסף של חקירות ועיונים המתבסס על השאלות והתשובות שקדמו לה (חוקת ו). אפילו טענתן של אומות־העולם "לסטים אתם", מאחר שהתורה טורחת להביאה ולספק לה מענה, מן ההכרח שיהיה בה עומק תורני (בראשית א).

והוא הדין לדברים שלא נאמרו במפורש בתורה, אך הם מהווים חלק ממבנה התורה. שגור היה בפיו של רבנו ז"ע: "סדר בתורה – אף הוא תורה". שום דבר בתורה אינו מקרי או מאולץ. אם פרשה מסויימת נכתבה במקום מסויים, או סיפור כלשהו הובא במסכת מסויימת – אין זה משום שלא היה מקום טוב יותר; מן ההכרח שישנה סיבה הקושרת את הדברים למקום זה, וסיבה זו אף היא חלק מ"תורת אמת" היא.

בדרך זו מבאר רבנו שהכפילות בדין שמירת המקדש, שנשנה במשנתנו הן במסכת תמיד והן במסכת מדות, מעידה שיש במצווה זו שני גדרים שונים: במסכת מדות, העוסקת במבנה המקדש – מדובר בחיוב השמירה מצד כבוד בית המקדש ("הפצא"), ואילו במסכת תמיד, העוסקת בעבודת המקדש – מדובר בחיוב המוטל על הכהנים ("הגברא") כחלק מעבודת הכהונה (קורח ה). העובדה שהרמב"ם בחר להביא את דין השמירה בהלכות בית הבחירה, ולא בהלכות העוסקות בסדר העבודה במקדש – מלמדת שהרמב"ם רואה בשמירת המקדש זו חלק ממצוות בניין הבית, ואגב כך מתיישבות קושיות איתנות שהקשו המפרשים בדיני השמירה בשבת (ויקהל ו).

מעיקרון זה, המתייחס לכל פרט בתורה כמדוייק ומכוון, נובע חידוש נוסף שחידש רבנו, ומצוי לרוב בשיחותיו: פירושים שונים, רחוקים בתוכנם ככל שיהיו, שנאמרו על פסוק אחד – מן ההכרח שישנה שייכות תוכנית ביניהם, שאם לא־כן לא היו נאמרים על פסוק אחד; ושייכות זו – אף היא תורה היא.

על יסוד גישה זו מבאר רבנו כיצד שלושה טעמים שהובאו לכך שהתורה נפתחת באות ב' – המביעים לכאורה רעיונות שונים, הנראים אף כשייכים לתחומים נפרדים לחלוטין – משלימים פסיפס של רעיון יסודי אחד המגדיר את הגישה הנכונה ללימוד התורה (בראשית ג); שלוש דעות במדרש, שכל אחת לומדת מאותו פסוק התרחשות פלאית אחרת שאירעה במעמד הר סיני – אינן אלא שלושה פרטים המשלימים תמונה אחת ומבטאים יחד את עומק התפשטותה וחדירתה

לקוטי שיחות

של התורה בעולם (ואתחנן ד); שלוש הוראות שונות שלמדו חז"ל מלשון התורה "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" כרוכות היטב זו בזו ומשלימות מסר מהותי אחד (משפטים ד).

ביטוי נוסף להתייחסותו של רבנו ז"ע לכל פרט בתורה כחלק מ"תורת אמת", שיש ללומדה ולהעמיק בה, הוא הדיוק הרב בלשונות התורה – לא רק התורה שבכתב, אלא גם מימרות חז"ל ודברי הפוסקים והמפרשים, ראשונים כאחרונים.

דוגמא לדיוק בלשון הכתוב, המהווה בסיס להבנה מחודשת בפרשה שלמה, הוא הדיוק בלשונו של אליעזר עבד אברהם כשציטט את דברי אברהם אליו "ה'... ישלח מלאכו אתך", תוך שינוי מלשונו המקורית של אברהם "ה'... ישלח מלאכו לפניך". על יסוד דיוק זה מתורצות קושיות רבות בסיפור המאורעות, ואנו זוכים אף להבנה מחודשת במאמר חז"ל "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים" (חיי שרה א).

בשיחה אחרת מונה רבנו סדרה של כעשרה דיוקים בלשון הרמב"ם בתיאור מאורע גניזת ארון הברית בימי בית ראשון, ומתוכם הוא מעלה הגדרה מחודשת בדין בניית המקדש ומקום הארון, שלאורה מתחווים כל הדיוקים, ובדרך ממילא מתבהרת היטב גם ליבת הענין – הסיבה לכך שהרמב"ם בחר לעסוק בתיאור היסטורי זה בחיבורו, שנועד ללמדנו דינים והלכות בלבד (תרומה ה).

בולטת במיוחד ההתייחסות המקודשת ללשונם של נשיאי חב"ד: באחת השיחות, למשל, בונה רבנו בניין שלם של עומק לפנים מעומק באחדותם של ישראל, שכולו מבוסס על דיוק לשוני במאמר חסידות של אדמו"ר הזקן בעל התניא (נצבים ג).

ג. תורת חיים

רבנו ז"ע נהג לצטט תדיר את פתגמו של הבעש"ט על המשנה "הקורא את המגילה למפרע – לא יצא": הקורא את המגילה ואינו רואה בה אלא סיפור שאירע "למפרע", בעבר – לא יצא ידי חובתו, שכן מטרת קריאת המגילה אינה לשם סיפור בעלמא, אלא כדי להפיק ממנה לקחים והוראות לחיי האדם בעולמו.

רבנו ז"ע הרחיב עיקרון זה לכל פרט ופרט בתורה, בלי יוצא מן הכלל – בין אם המדובר הוא בחידושים בנגלה שבתורה, בביאורים עמוקים בפנימיות התורה, או בביאור פירוש רש"י על התורה לפי רמת ההבנה של "בן חמש למקרא". שום ביאור עניין בתורה אינו שלם אם אינו כולל גם הוראה לאדם בעבודתו את בוראו. אין לך שיחה משיחות רבנו ז"ע – ויהיה עיקר תוכנה אשר יהיה – שאינה מסתיימת בהוראה בעבודת האדם לבוראו.

בפרט היה רבנו ז"ע מדגיש את ההוראות המיוחדות לדורנו – דור "עקבתא דמשיחא" מחד גיסא, ודור הנאלץ להתמודד עם אתגרים וקשיים מסוג שמעולם לא היה לפניו – מאידך גיסא.

כך, לדוגמא, שיחה העוסקת ביישוב קושיות המפרשים על שיטת הרמב"ם בנושא קדושת הארץ ותנאי קיום המצוות התלויות בה – מובילה להוראה אקטואלית בעניין התנהלותה של ארץ ישראל בימינו (לך לך ה); ביאור במחלוקת רש"י והרמב"ן בעניין צורת הרימונים שבמעיל הכהן הגדול מלמד על הדרך לקירובם של יהודים בימינו לדרך התורה והמצוות (תצוה ב). כאשר

מקריבים יהודי לדרך התורה – האם יש לגשת מיד לקיום המצוות בפועל או שמא יש להקדים לכך תקופת לימוד והכשרה? השאלה מקבלת מענה בהיר בתוך דיון ארוך בשאלה פשטנית של הרמב"ן על התורה (לך לך ג).

והיה רבנו זי"ע מוסיף ומטעים, שאין די בהוראה מיוחדת לאנשים מסויימים או לנסיבות מיוחדות: כל עניין ועניין בתורה – יש בו הוראה לכל אדם מישראל, מהגדול שבגדולים ועד הקטן שבקטנים, בכל המקומות, בכל הזמנים ובכל הנסיבות.

וכך מבאר רבנו את סודה של ההלכה המתירה להתענות תענית חלום בשבת וביום טוב: אמנם גם המתענג מתענית חלום אינו מקיים את מצוות עונג שבת בשלמותה, שעיקר חיובה הוא בעונג החודר אל גוף האדם; אבל מאחר שעניינה של התורה הוא לסייע ולהורות דרך גם לאדם המצוי בחשכה רוחנית, שגופו אינו יוכל לקבל ולהפנים את עונג השבת – התירה לו ההלכה להתענג בדרך של תענית (חג השבועות ה).

בדומה לכך, עיון בסוגיית הגמרא "סנהדרין שפתחו כולם לחובה", תוך דיון למדני בדברי המפרשים על אתר – מסתיים בהסבר המעיד על גודל מעלתם וזכותם של ישראל, אפילו יהודי הנמצא בשפל המצב (שופטים ה); ביאור נפלא בלשון המשנה בסוף מסכת יומא מלמדנו עד כמה יקרה בעיני הקב"ה התעוררות תשובה של אדם מישראל, גם אם לפי שעה אינו מתחרט אלא על עיון אחד מבין עונותיו (יום הכיפורים ד).

• • •

לא ניתן לסיים, כמובן, מבלי לציין את הנושא שבו ראה רבנו זי"ע את מטרת חייו, שמופיע בסיומה ובחותמה של כמעט כל שיחה משיחותיו, ושרבות מהן מוקדשות לו באופן בלעדי – ביאת המשיח והגאולה השלמה.

גם בתורת הגאולה והמשיח גילה רבנו זי"ע חידושים וביאורים רבים – אם בהגדרת החובה ההלכתית לצפות למשיח (חוקת ה), אם בהגדרת אישיותו ותפקידיו של המשיח עצמו (בלק ה), ואם בתקופות השונות שיתקיימו בימות המשיח ובגדריהן ההלכתיים (בחוקות ה). וככל ענייני התורה, היתה תורת הגאולה עבורו "תורת חיים" – לא עיסוק תיאורטי בעניינים שיתרחשו אי פעם בעתיד, אלא דיון מעשי מאין כמוהו, מתוך ציפייה לביאת המשיח "בכל יום שיבוא".

יהי רצון שבזכות העיסוק בתורתו של רבנו זי"ע, שהקדיש את כל ימיו, כל זמנו וכל כוחותיו למען הבאת המשיח והגאולה – נזכה במהרה לגאולה האמיתית והשלמה.

בראשית ג' חסידות בפרשה

שלושה טעמים להתחלת התורה באות ב' ולא באות א' - ושלושה קשיים • אם יש סיבה לכך שהתורה פותחת דווקא באות ב' - מדוע שינו הזקנים בתרגום התורה ליוונית ופתחו באות א'? • ביאור שלושת הטעמים להתחלת התורה באות ב' - על יסוד דברי הגמרא בעניין "ברכו בתורה תחילה"

אלקה", ועל זה ישיבו לו - אדרבה, כיון שנותרה רוח צפונית הצריכה תיקון, יתקנה וישלימנה [הוא].

ג) בספרי קבלה מבואר, שהתורה הנלמדת בעולם הזה התחנת היא בחינת התורה כפי שנמשכה כבר לעולמות בי"ע (בריאה יצירה עשיה) - מאצילות [כהפירוש הידוע] ד"ועל תורתך - שלמדנתנו": "ועל תורתך", קאי על התורה כפי שהיא באצילות; "שלמדנתנו" - התורה כפי שהיא בעולם הבריאה], ולכן התחלת התורה היא בבי"ת, לרמז שהתורה שאנו לומדים למטה היא המדריגה השנית⁶ (בתורה); אל"ף, המדריגה הראשונה⁷ (בתורה), היא (תורה שב)אצילות.

ב. אך לכאורה דרושה הסברה בכל אחד משלשת הטעמים הנ"ל:

א) בתירוץ הראשון אינו מובן - כקושיית האבן עזרא⁸: הלא מציינו ריבוי תיבות הפותחות

א. בענין התחלת התורה באות בי"ת - "בראשית ברא גו", ולא באות אל"ף, שהיא הראשונה בכ"ב האותיות - מצינו כמה ביאורים, ומהם:

א) בירושלמי איתא, דכיון שאל"ף היא לשון (ראשייתיות) ארירה ובי"ת היא לשון (ראשייתיות) ברכה, לפיכך אין התחלת התורה באל"ף, כי אם בבי"ת.

ב) במדרש⁹ נאמר שתמונת האות בי"ת, הסתומה משלש רוחות ופתוחה מרוח הרביעית (צפון)³, דומה לעולם שנברא באופן ששלש רוחותיו סתומות וגדורות ו"רוח צפונית" נותרה פתוחה⁴ [והטעם: שמא יבוא אדם ויאמר ש"הוא

1) חגיגה פ"ב ה"א (קרוב לסופה)*. ועד"ז הוא בתנחומא פרשתנו ה. ב"ר פ"א, י. תדבא"ר פ"א (קרוב לסופו). זהר ר"פ ויגש. ועוד. ונתבאר בלקוטי תורה ראה יט, ב. אור התורה פרשתנו מד, ב. (כרך ג) תקסה, ב. אמור (כרך ג) ס"ע תתנו ואילך. ובכ"מ.

2) מדרש הנעלם לשיר השירים (בוהר חדש). רבותינו בעה"ת (דעת זקנים והדר זקנים) וחזקוני ריש פרשתנו.

3) ראה ג"כ ירושלמי וב"ר שבהערה 1 (בנוגע לצורת אות בי"ת) - באופן אחר.

4) ב"ב כה, ריש ע"ב.

5) פדר"א פ"ג. וראה ג"כ רבותינו בעה"ת (הדר זקנים)

וחזקוני שם.

6) ראה ספר המאמרים ה"ש"ע' 68 בהערה.

7) נוסח ברכת המזון.

8) ליקוטי תורה לאריז"ל ריש פרשתנו. וראה מדבר קדמות (לחיד"א) מע' ת"ו אות ט'.

9) "וגם א' תחלת תיבת אצילות וב' תחילת בריאה" - ליקוטי תורה שם.

10) בהקדמתו לפירושו עה"ת. וכן הקשה בתדבא"ר שם. וראה מפרשי הירושלמי וב"ר שם. תפארת ישראל למהר"ל פ"ד.

* בירושלמי שם (ועד"ז בב"ר זחר) ד"בבי"ת נברא העולם. אבל בתדבא"ר שם מפורש: לכך התורה נאמרת בתחלה בבי"ת. וראה לשון התנחומא שם. ובלקוטי תורה שם: התורה מתחלת בבי"ת. . ועמ"ש מזה בוהר ז"א ויגש.

אבותיות¹⁹, התחלת התורה היא בבי"ת], ואם כן שוב הקושיא במקומה עומדת: מפני מה התחלת התורה שבאצילות [ולמעלה יותר] היא בבי"ת?

ג. ופליאה נוספת בדבר:

ע"פ כל הביאורים הנ"ל נמצא, שהתחלת התורה צ"ל דוקא בבי"ת ולא באל"ף – ומכל מקום מסופר בגמרא²⁰, שבעת שתרגמו הזקנים את התורה לתלמי המלך, "נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד" שכוונו כולם "לדעה אחת" באופן תרגומם, ותרגמו את הכתוב "בראשית ברא אלקים גו'" כאילו נאמר בו "אלקים ברא בראשית".

ומאחר שמן השמים הכניסו בדעתם לתרגם הכתוב כאילו נאמר בו "אלקים ברא בראשית" – באל"ף בראש – הרי מכאן ראייה, שישנה סברא אלימתא שהתחלת התורה תהא באל"ף²¹, וכל ההסברים שלא כן – לא היו מתקבלים בדעת תלמי המלך, ולכן היה הכרח בנס ד"נתן בלב כולם" וכו'.

אלא שבנוסף להנ"ל – ענין זה גופא הוא תמיהה גדולה ביותר: ישנם בתורת אמת כמה וכמה טעמים לשלילת התחלת התורה באל"ף, והאמנם אף אחד מטעמים אלו לא היה יכול להתקבל בדעת תלמי המלך!?

ד. והביאור בזה:

על הפסוק²² "על מה אבדה הארץ גו' על עזבם את תורת" אמרו חז"ל²³ (שפירוש "עזבם את תורת" הוא) – "שלא ברכו בתורה

בבי"ת ויש בהן תוכן דהיפך הברכה [ולאידך ישנן כמה וכמה תיבות הפותחות באל"ף והוראתן היא ענין הטוב והברכה].

ב) בתירוץ השני: הלא הטעם שהתחלת התורה היתה צריכה להיות באל"ף הוא מפני שכך נדרש ע"פ סדר התורה – דכיון שאל"ף היא האות הראשונה דכ"ב אותיות¹¹, הנה זה גופא ראייה שהיא גם הראשונה במעלה כו'¹². ואם כן, מאחר שמצד סדר התורה היתה ההתחלה צריכה להיות באל"ף¹³, קשה לומר ששינתה התורה את סדרה להתחיל בבי"ת כדי שתהא "מתאימה" למציאות העולם (שהוא בדוגמת האות ב"ת – סתומה משלש רוחות כו'), שהרי העולם נברא ע"י ובשביל התורה, כמארז"ל¹⁴ "אסתכל בה באורייתא וברא עלמא", "בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית"¹⁵, ולא להיפך ח"כ¹⁶!

ג) בתירוץ השלישי: הלא אנו אומרים¹⁷ "ונתן לנו את תורתו", היינו, שהתורה כפי שהיא אצל הקב"ה – תורתו – היא עצמה ניתנה לנו מאתו (באותו סדר) בעולם הזה התחתון¹⁸. וממילא, כשם שהוא בתורה שניתנה לנו, על-דרך-זה גם התורה שבאצילות מתחילה ב"בראשית ברא גו'" – בבי"ת [ולא רק התורה שבאצילות, אלא אף למעלה מזה, בכל דרגא שבה יש מקום לבחינת

(11) ככתנחומא שם.

(12) ראה זהר שם: דאל"ף איהי את רזא עלאה כו'.

(13) ובפרט ע"פ המבואר בד"ה להבין ענין תקיעת שופר ע"פ כוונת הבעש"ט ז"ל (סדור רמד, ג ואילך) שאות אל"ף הוא הממוצע בין הבל הלב שהוא קול פשוט ושאר אותיות.

(14) זהר ח"ב קסא, א. וראה ב"ר בתחילתה.

(15) אותיות דרע"ק ב'. פרש"י ומדרש לקח טוב (פס"ז) ריש פרשתנו. ועוד.

(16) להעיר מקונטרס אחרון ד"ה דוד זמירות. ובכ"מ.

(17) בברכת התורה.

(18) להעיר מפתחת הרמב"ן עה"ת: שקדמה לבריאת העולם. . . כמו שבא לנו בקבלה שהיתה כתובה כו' משה כסופר המעתיק מספר קדמון כו'.

(19) להעיר מתורה אור (מב, ב) ועוד, שאותיות התורה שרשן למעלה מעלה מבחינת התורה, בבחינת כתר.

(20) מגילה ט, א.

(21) להעיר גם מתדבא"ר שם: ומה נשתנה הבי"ת כו' אין ראוי לומר אלא אלקים ברא בראשית כו'. וראה ישועות עקב לתדבא"ר שם.

(22) ירמיה ט, יא"ב.

(23) נדרים פא, א (ושם: שאין מברכין). ב"מ פה, ריש ע"ב.

- הוא היותה מחוברת וקשורה לנותן התורה - שלמעלה מהבנה והשגה³¹, למעלה מציור אותיות, וענין זה צריך להיות עוד קודם ענין ב"ראשית" שבתורה, כהכנה ללימוד התורה.

[ולכן התחלת כל הדרגות שבתורה - אפילו תורה שבאצילות ולמעלה יותר - היא בבי"ת, כי בכל מדריגה בתורה ישנן שתי בחינות אלו: א) התורה כפי שנתגלתה ע"פ כלי העולם ואותיותיו. ב) ענין נותן התורה שלמעלה מאותיות].

ה. כל הפירושים שישנם בתיבה (או בענין) אחד הרי הם שייכים זה לזה, כמו שנתבאר כבר פעמים רבות³². וכן יש לומר בנידון דידן, ששלשת הטעמים והביאורים הנ"ל (ס"א) נובעים כולם מנקודה כללית אחת - מהביאור הפשוט הנ"ל (ס"ד), שהאל"ף דתורה היא הדבקות וההתעצמות עם הדרגא שלמעלה מהשגה, וענין לימוד התורה בהבנה והשגה הוא הבי"ת דתורה; נקודה והסברה כללית זו באה לידי ביטוי בשלשה ענינים פרטיים בתורה ופעולתה (ונרמזו בשלשת הביאורים הנ"ל):

(א) בנוגע לתורה גופא - הפירוש שע"פ קבלה, שהאל"ף דתורה היא התורה שבאצילות, והבי"ת היא התורה שבבריאה.

(ב) הפעולה באדם הלומד תורה - עי"ז שמבחין ומרגיש שההבנה וההשגה שבתורה היא רק ענין הבי"ת שבתורה, נעשה לימודו באופן של (בי"ת - לשון) ברכה, ולא ח"ו באופן של (אל"ף, שאז ה"ז לשון) אריה.

(ג) פעולת התורה בבריאה - כאשר לימוד התורה הוא כדבעי, כשישנו תחילה ענין האל"ף שבתורה, אזי נפעל התיקון דרוח צפונית שאינה מסובבת (הנרמזת באות בי"ת).

תחלה". ומבואר בב"ח²⁴ (ונרמז ברבינו יונה²⁵) דאף שלמדו תורה הרבה, מכל מקום נעדרה מהם הכוונה "להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה כו"; וזהו הפירוש ד"אבדה הארץ" - "כלומר נחרבה ונשארה חומרית מבלי עובר שם קדושת השכינה".

פירוש, דבתורה ישנם שני ענינים²⁶: (א) לימוד התורה בהבנה והשגה; (ב) הדבקות וההתאחדות עם נותן התורה²⁷, שזהו ענין קדושת התורה ועצמותה שהיא למעלה מן השכל;

והסדר בזה הוא, שתחילה, עוד קודם לימוד התורה, צריכה להיות ההתמסרות והדבקות בבחינת עצם התורה שלמעלה מהשכל, וכלשון הגמרא: "ברכו בתורה תחלה", ולאחרי זה - לימוד התורה בהבנה והשגה²⁸.

וזהו גם הביאור בפשטות לזה שהתחלת התורה היא בבי"ת ולא באל"ף: האות אל"ף מורה על הענין הבא בראש, ובי"ת - על הענין הבא שני²⁹; ענין זה שאיש ישראל קורא ולומד בתורה הוא כבר הבי"ת דתורה, הענין השני שישנו בתורה; הענין הראשון - האל"ף דתורה³⁰

(24) או"ח סמ"ז.

(25) הובא בר"ן נדרים שם. שו"ע אדמו"ר הזקן או"ח ר"ס מז.

(26) ראה ג"כ תפארת ישראל (למהר"ל) בהקדמה.

(27) כלשון ברכת התורה: ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה.

(28) בלקוטי תורה ויקרא ביאור ולא תשבית פ"ב ואילך איתא, שע"י התקשרות ויחוד חכמה ושכל של הנשמה בחכמה שבתורה נעשה התכללות ויחוד עצמיות הנשמה שלמעלה מהשכל באור אין סוף שלמעלה מבחינת חכמה עילאה, ע"ש - אבל ראה שם (ה, רע"א) שזהו ע"י הקדמת קריאת שמע ותפלה למסור נפשו באחד, שאז כשעוסק בתורה כו' נעשה גם כן יחוד והתכללות עצמיות הנפש כו', ע"ש.

(29) ע"ד פירוש האריז"ל הנ"ל (סעיף א').

(30) נוסף על שזהו סדר עבודת האדם.

(31) להעיר דאל"ף אותיות פלא, חכמה סתימאה - נתבאר בספר המאמרים עת"ר ע' ד' ואילך. ובכ"מ. (32) ראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 782. ועוד.

ו. וההסברה בזה:

פירוש "ברכו בתורה תחלה" אינו שהאדם יוצא ידי חובתו בכוונה של דבקות הנשמה באלקות, כי אם שזוהי הקדמה שעליה להביא לידי לימוד התורה, כדיוק לשון חז"ל "ברכו בתורה תחלה" [היינו, שלאחרי ענין "ברכו בתורה" מוכרח להיות גם לימוד התורה בהבנה והשגה]. ולכן מובן, שהדבר בא לידי ביטוי – (א) בתורה עצמה שלומד, (ב) באדם הלומד, (ג) ובפעולת התורה בעולם:

(א) כאשר האדם לומד תורה מבלי למסור ולדבק נפשו בנותן התורה, אזי התורה שלומד היא בבחינת "נפרד"³³ ח"ו מאלקות, ועלולה אף לבוא מזה יניקה לחיצונים כו"³⁴. וענין זה נרמז במה שהראשייתיות ד"בראשית" מורה על תורה שבכריאה, דבעולם הבריאה היא התחלת ענין הפירוד, וכמו שכתוב³⁵ "ומשם יפרד גו".

משא"כ כאשר לימוד התורה הוא בהקדמת ענין "ברכו בתורה תחלה", אזי התורה (הנלמדת) מאוחדת בתכלית עם נותן התורה, כשם שאצילות הוא עולם האחדות, "אלקות בפשיטות ומציאות בהתחדשות"³⁶.

(ב) אמרו חז"ל³⁷ "זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה" – וזהו ענין "בי"ת לשון ברכה" (ו"אל"ף לשון ארירה): כאשר לימוד התורה ע"י האדם הוא באופן של "זכה" –

באופן זך, שתחילה נרגשת בו קדושת התורה³⁸ – וענין זה הוא אצלו האל"ף דתורה, אזי ישנו גם ענין הבי"ת – ברכה, "נעשית לו סם חיים"; אבל כאשר "לא זכה" – כשההבנה וההשגה שבתורה היא אצלו ה"אל"ף דתורה, ונעדרת בו בחינת "זכה" וקדושת התורה (ענין האל"ף שבתורה לאמיתתו) – אזי מתקיים בו רח"ל ענין "אל"ף לשון ארירה, "נעשית לו סם מיתה".

(ג) על-ימנת שהתורה תפעל פעולתה בעולם, שיהא ניכר ומורגש שיש בעלי-הבית לבירה זו, צריך האדם להכיר ולהרגיש בתורה שלומד את נותן התורה. וזהו ענין צורת האות בי"ת, הדומה לעולם הסתום משלש רוחותיו ו"רוח צפונית אינה מסובבת": כאשר הבנת והשגת התורה היא אצלו הבי"ת דתורה – כיון שנרגש בו שהאל"ף דתורה הוא ענין נותן התורה – אזי עי"ז נשלם ונתקן בעולם ענין זה ש"רוח צפונית אינה מסובבת" (הנרמז באות בי"ת).

ז. ע"פ כל הנ"ל יובן גם הטעם לזה שתרגום התורה לתלמי המלך ע"י הזקנים היה באופן המורה כאילו התחלת התורה היא באל"ף – דכל הנ"ל, שהלימוד בהבנה והשגה הוא הבי"ת דתורה, שייך רק בישראל ולא באומות העולם:

הלכה היא³⁹ ד"עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה", היינו, שאינו יהודי אסור בלימוד תורה לשם לימוד התורה עצמה; הותר לו רק לימוד תורה במדה הנוגעת לו על-ימנת לידע אופן קיום "שבע מצות דידהו"³⁹.

ומאחר שלימוד התורה באומות העולם הוא כדי לדעת את המעשה אשר יעשון, מובן, ששייכים הם רק לענין ההבנה והשגה שבתורה, אבל לא לבחינת עצם התורה שלמעלה מהשגה, הבאה ע"י "ברכו בתורה תחלה", דענין זה שייך רק בישראל [וכדמוכח מלשון ברכת התורה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"].

33 להעיר מאור התורה פרשתנו יא, א.

34 ראה הל' ת"ת לאדמו"ר זוקן (פ"ד ס"ג) "שמוסיף כח בקליפות לפי שעה", וביומא עב, ב: נעשית לו סם כו' [אף שזהו רק בנוגע לפעולתה על האדם – כדיוק לשון רז"ל "נעשית לו" – מ"מ, היא נעשית סם כו'. ועיין קונטרס עץ החיים פי"ב]. וראה ד"ה ציון במשפט תשל"ה הערה 47 (ספר המאמרים מלוקט תמוז-אלול ע' קכט). לקוטי שיחות ח"ד ע' 1351 בהערה.

35 בראשית ב, י. וראה עץ חיים שמ"ג הקדמה לדרוש.

ובכ"מ.

36 ראה ד"ה בסוכות תשבו תש"ו (פכ"ז). ועוד.

37 יומא שם. – ובעיקר קאי על פעולתה על האדם,

כנ"ל הערה 34.

38 ד"ה יחינו תש"א פ"ג. וראה קונטרס עץ החיים פי"ד.

39 סנהדרין נט, רע"א. רמב"ם הל' מלכים פי"ה ט.

ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה ומעטרן לספר תורה בכתר דיליה" – היינו, שהשמחה דשמחת תורה קשורה לזה ש"מעטרן לספר תורה בכתר דיליה", דכתר הוא למעלה מהראש, וזהו ענין המשכת אין־סוף בתורה, ההתקשרות דתורה (וישראל) עם נותן התורה.

וע"י הכנת השמחה, וההמשכה, הרי לאחרי זה, ביום שמחת־תורה גופא, ניתן להתחיל בקריאת ולימוד ענין "בראשית" – שהתחלתו בבי"ת, היינו שנרגש שהלימוד בתורה כולו הוא הענין השני בתורה, והתחלת התורה היא הדבקות וההתמסרות לנותן התורה.

(משיחת ש"פ בראשית תשכ"ה
– לקוטי שיחות חלק טו, בראשית א
בתרגום ללשון הקודש)

ולכן, כאשר תרגמו הזקנים את התורה לתלמי המלך – היינו, כאשר פירשו וביארו את התורה באופן שיש בה שייכות לבני נח – היתה משמעות התרגום כאילו נאמר "אלקים ברא בראשית" והתחלת התורה היא באל"ף – כיון שלגבי אומות העולם ההבנה וההשגה (אינם הענין השני, אלא) הם הענין הראשון.

ה. והנה, התחלת הקריאה דפרשת בראשית היא בשמחת תורה, וענין זה אף הוא קשור למבואר לעיל:

בשמחת תורה מרקדין עם התורה, ודוקא ע"י הריקוד ברגלים "תופסים" בבחינת "עצם" התורה⁴⁰; וכדאיתא בזהר⁴¹: "ונוהגין למעבד

(40) ראה סד"ה להבין ענין שמחת תורה תש"ה. ובכ"מ.

(41) ח"ג רנו, ב. נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות ח"ט ע'

382 ואילך.

סיכום

ישנם מספר טעמים לכך שהתורה מתחילה באות ב', ולא באות הראשונה - א'. ומהם: (א) האות א' רומזת למלה "ארירה", והאות ב' - למלה "ברכה"; (ב) האות ב' דומה בצורתה לעולם, שנברא כך ששלוש מרוחותיו סתומות, ואילו הרוח הרביעית פרוצה ודורשת תיקון; (ג) התורה שלפנינו, המותאמת לדרגת העולמות בריאה יצירה ועשייה, היא משנית במעלתה לעומת הדרגה הנעלית יותר בתורה - כפי שהיא בעולם האצילות.

בהשקפה ראשונה, ישנו קושי בכל אחד מטעמים אלו: (א) וכי אין מלים בעלות משמעות חיובית הפותחות באות א', ומלים בעלות משמעות שלילית הפותחות באות ב'? (ב) אין זה מתקבל על הדעת שהתורה תותאם לצורתו של העולם, בשעה שידוע לנו מדברי חז"ל שהעולם נברא בשביל התורה. (ג) התורה שנתן לנו הקב"ה היא תורתו שלו ("ונתן לנו את תורתו"), ואם-כן גם בעולם האצילות מתחילה התורה באות ב'.

התשובה לקשיים אלה נעוצה בכך ששלושה טעמים אלו אינם טעמים נפרדים, אלא הם שלושה ביטויים לביאור יסודי אחד:

בסדר לימוד התורה ישנם שני שלבים: לכל לראש יש לגשת ללימוד התורה מתוך ביטול ודבקות כדי להתקשר אל הקב"ה נותן התורה, ורק לאחר מכן ניתן להתחיל בלימוד התורה ובהבנתה באמצעות השכל וההיגיון. ולכן מתחילה התורה באות ב' - ללמדנו שלימוד התורה מתוך הבנה והשגה הוא רק השלב השני בלימוד התורה, לאחר השלב הראשון - הביטול והדבקות בקב"ה.

ומכאן נובעים שלושת הטעמים דלעיל:

(א) כשאדם יודע שהשלב הראשון בלימוד התורה הוא הדבקות בקב"ה, ולימוד התורה עצמו הוא השלב השני (ב') - לימוד התורה הוא ברכה עבורו; ואילו אם הוא מדלג על הדבקות בקב"ה, כך שלימוד התורה עצמו הוא השלב הראשון (א') עבורו - לימוד התורה שלו הוא בבחינת "ארירה" (כדברי חז"ל: "זכה - נעשית לו סם חיים; לא זכה - נעשית לו סם מיתה").

(ב) כדי שיהיה בכוח לימוד התורה להשפיע על העולם ולתקן את ה"פרצה" שבו (הרמוזה באות ב') - צריך גם לימוד התורה עצמו להיות בבחינת "ב", לאחר הקדמת הדבקות בקב"ה.

(ג) כאשר לימוד התורה הוא ללא ביטול ודבקות בקב"ה - התורה הנלמדת

היא נפרדת מהאלוקות, במקביל לעולם הבריאה שהוא מציאות נפרדת מהבורא; ואילו כשהלימוד הוא מתוך דבקות בקב"ה - התורה הנלמדת מאוחדת בתכלית עם נותן התורה, בדומה לעולם האצילות שהוא "עולם האחדות".

לפי ביאור זה יובן סיפור הגמרא, שאחד השינויים שהכניסו שבעים הזקנים בתרגום התורה ליוונית הוא בכך שהתחלת התורה בתרגום זה היא דווקא באות א' ("אלקים ברא בראשית"): תרגום התורה ליוונית היה לצורך **אומות העולם**, המסוגלות רק **להבנת** התורה, ולא לדבקות בקב"ה עלידי לימוד התורה, השייכת רק לבניישראל; ולכן מתחיל תרגום זה באות א', שכן עבור אומות העולם עצם הלימוד הוא אכן השלב הראשון.

ביאורים

סעיף א

התורה מתוארת בכתובים ובדברי חז"ל כחכמתו של הקב"ה, שהוא בכבודו ובעצמו עוסק בה ומשתעשע בה. והדבר מעורר תמיהה: הרי התורה שלפנינו מתמקדת בחלקה הגדול בנושאים גשמיים, שיש להם משמעות בעולם הזה בלבד; האומנם אלו הם העניינים שבהם עוסק הקב"ה?

מבואר על כך בתורת החסידות, שהתורה מופיעה בכל מקום בלבוש שונה: אכן, בעולמנו מופיעה התורה בלבוש גשמי, המותאם למבנהו ולתכונותיו של עולם זה (ושל לומדי התורה שבו); בעולמות עליונים יותר (כגון בגן־עדן, שבו עוסקות נשמות הצדיקים בתורה) – היא מופיעה בלבוש רוחני המותאם להם; ואילו במקורה, בעולם האצילות (שאליו מתייחס תיאור התורה כחכמתו של הקב"ה עצמו) – התורה היא בטהרתה, ללא כל לבוש המסתיר את מהותה האמיתית.

משום כך פותחת התורה שלפנינו באות ב', ללמדנו שהתורה כפי שניתנה לנו אינה בטהרתה המקורית (א'), אלא בדרגה נחותה יותר (ב') המותאמת לעולמנו.

[על כך מקשה הרבי (בסעיף ב'): ההבדל בין התורה שבעולם האצילות ובין התורה שבעולמנו הוא רק בלבושה החיצוני של התורה, ואילו התורה עצמה היא זהה; ואם־כן, מאחר שהתורה שבעולמנו פותחת באות ב' – מן ההכרח שגם התורה שבעולם האצילות פותחת באות זו, ואין זו תכונה ייחודית לתורה כפי שהיא לפנינו.]

סעיף ג: סיבת השינוי בתרגום התורה

בפשטות (וכפי שמפרש רש"י), הסיבה לכך שהזקנים שינו את תרגום המלים "בראשית ברא אלוקים", וכתבו במקומן "אלוקים ברא בראשית", היא כדי שתלמי המלך לא יטעה לחשוב שהמלה "בראשית" – המלה הפותחת את התורה – מייצגת אף היא ישות אלוקית, והיא שבראה את "אלוקים".

אבל האם חשש זה הוא סיבה מספקת לערוך שינוי כה משמעותי בתרגום התורה? הרי ניתן היה, לכאורה, לספק לתלמי את אחד ההסברים המשכנעים להתחלת התורה דווקא במלה "בראשית" (ובאות ב'), וכך יישמט הבסיס לטעות.

מן ההכרח שקיים ביאור עמוק יותר: ככל שהדבר נוגע לתלמי, ההסברים לפתיחת התורה באות ב' אינם תקפים; אדרבה – קיים הכרח שהתורה תפתח דווקא באות א', הכרח שחייב נס מיוחד כדי להביא לשינוי בתרגום (כפי שיוסבר בסעיף ז').

סעיפים ה'ו: שלושה היבטים של ביאור אחד

לעיל (סעיף ג') הועלו קשיים ביחס לכל אחד משלושת הביאורים לפתיחת התורה באות ב'. בסעיפים שלפנינו מציג הרבי הבנה מעמיקה יותר, שעל־פיה אין אלו שלושה ביאורים נפרדים, אלא

שלושה היבטים של ביאור יסודי אחד (הפתיחה באות ב' רומזת לצורך בהקדמת "ברכת התורה" – הדבקות בנותן התורה – לפני הלימוד עצמו); ועליפי הבנה זו סרים כל הקשיים.

ביתר פירוט:

א) על ביאור הירושלמי, שהתחלה באות ב' ולא באות א' היא משום שהאות א' רומזת למלה "ארירה" והאות ב' רומזת למלה "ברכה" – הובאה קושיית ה"אבן-עזרא": וכי אין מלים חיוביות הפותחות בא' ומלים שליליות הפותחות בב'?

אך לפי המבואר בשיחה מובנים הדברים: אין כאן בחירה שרירותית של צמד מלים, אלא השתקפות של ההבדל המהותי בין לימוד תורה שיש בו ברכה (כשהלימוד הוא מתוך דבקות בנותן התורה והכרה בקדושתה) ללימוד שהוא בבחינת ארירה (כשהכרה זו נעדרת מהלימוד).

ב) הקושי בביאור המדרש (שהאות ב' רומזת לצורתו של העולם) הוא שאין זה סביר שהתורה, שבשבילה נברא העולם, תשתנה ותתאים את עצמה למבנהו של העולם.

גם כאן אין כל קושי לפי הביאור שבשיחה: מבנה העולם אינו הסיבה לפתיחת התורה באות ב', אלא מהווה ביטוי לכך שתיקון העולם מותנה בלימוד התורה בבחינת "ב" (מתוך דבקות בנותן התורה).

ג) על הביאור הקבלי, שהאות ב' רומזת לתורה שבעולם הבריאה – הועלתה התמיהה: מדוע, אם כן, פותחת גם התורה שבעולם האצילות באות ב' (ראה לעיל, ביאור לסעיף א')?

גם קושי זה מיושב לפי הביאור שבשיחה: הרמז לתורה שבעולם הבריאה לא בא לומר שרק בעולם זה (ולמטה ממנו) התורה פותחת באות ב' (ראה סעיף ד', ששתי הבחינות שבתורה ישנן בכל הדרגות שבתורה – גם בעולם האצילות), אלא ללמדנו שלימוד התורה ללא הקדמת הדבקות בנותן התורה מוביל למצב של פירוד מהקב"ה, המיוצג על-ידי עולם הבריאה.